

Ignotus gondolatai a nők jogairól, kora neveléséről

2008-ban mindenki, akit érdekel az irodalom, a 100 éves Nyugatról beszélt. Nemrégén olvastam újból Babits Mihály egyik regényét (Tímár Virgil fia). Ebben a műben az ellenszenves apát Ignotusról mintázza. Az utószó írója (Bodnár György) szerint: „...a modellnek tekintett Ignotus írja... ezt a képet a legtárgyilagosabb önismerettel sem azonosíthatja a magáéval.”¹ Ki volt Ignotus? Az írói név latin szó, ismeretlent, rang nélkülit jelent.

Ignotus neve ma jobbadán csak az irodalommal foglalkozók számára jelent valamit, valószínű, hogy eredeti nevét csak kevesen tudnák megmondani, holott jelentős írásai voltak, pedagógiai szempontból is.

Ignotus; eredetileg Veigelsberg Hugó (Pest, 1869 – Budapest, 1949): író, a Nyugat szerkesztője. Apja Veigelsberg Leó, a Pester Lloyd főszerkesztője volt. Iskoláit Kecskeméten, Kiskőrösön, Eperjesen végezte, majd Pesten jogi diplomát szerzett. Polgári radikális, de egy ideig mint publicista íj. Andrássy Gyula plurális választójogi tervét támogatta. 1891-től a Hét, 1902-től a Magyar Hírlap munkatársa, majd 1907-ig a Szerda szerkesztője, a Nyugat egyik alapítója, 1908-1929 között a főszerkesztője. Mint riporter utazást tett Németországban, Törökországban, a Balkánon, az USA-ban. Az elsők között állt Ady, Babits, Móricz Zsigmond mellé. A kor konzervatív erőivel heves kritikai harcot folytatott az elismertetésükért. A Tanácsköztársaság után Bécsbe emigrált, majd Berlinben élt. Bécsben mint osztrák újságíró, ill. dramaturg dolgozott, de a távolból is részt vett a magyar irodalom harcaiban, kiállt a fiatal József Attila mellett. Az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején szembekerült a Nyugat új szerkesztőségével, amely hivatkozva arra, hogy Ignotus a szerkesztésben – gyakori külföldi tartózkodásai miatt – gyakorlatilag úgysem tud részt venni, nevét levette a folyóirat éléről. 1937 februárjától a polgári radikális Magyar Hírlap cikkírója. 1938-ban az Egyesült Államokba emigrált. New Yorkban telepedett le, ahol elnyerte a város irodalmi nagydíját. 1948-ban hazatelepült, de ekkor már halálos beteg volt. Megkapta a „Pro arte” kitüntetést. Múlhatatlan érdemeket szerzett a tehetségek felfedezésében és támogatásában, az irodalmi élet alakításában. Szerkesztői tevékenysége mellett írt verseket, számos elbeszélést és tárcát, melyek egyéb cikkeivel, esszéivel együtt kötetben is megjelentek. Egy ilyen munkája: Emma asszony levelei, melynek pedagógiai vonatkozásait kívánjuk bemutatni.²

Ignotus munkásságának jelentőségére már Pintér Jenő Magyar irodalomtörténet című könyve is rámutat: „Kritikus, szociológus és politikus volt egy személyben. Hívei dicsérték filozófáló elméjét és esztétikai műveltségét; ellenfelei szemére vetették, hogy írásai meglehetősen szász okoskodások s hiányzik belőlük a kritika tárgyilagossága.”³

Egy későbbi értékelés szerint, mely az általunk értékelt Emma asszony levelei című munka pedagógiai kitételeire is vonatkoztatható: „Kritikai gyakorlatában a benyomásszerű ítélethől indul ki, de ennek nyomán az indoklást keresve, általánosításokig, és esztétikai törvényekig jut... azt hitte, hogy egyéni tetszését fejezi ki, holott általános, sőt ismert törvényekre bukkant.”⁴

Ignotus könyvének alcíme: Egy nőimitátor a nőemancipációért. Kardos Péter szerint: „A nőimitátor szerepjátéka a kirívót hangsúlyozza, erre épül. Lázasan suttogó-búgó hang, finom visszafogottság és kacéran megvonagló vállak. A szem ártatlan nyíltsággal kitágul, majd dévajul, kiszámítottan lecsukódik. A csfpő hol kecsesen mozdul, hol csábosan rándul. A nőimitátor

egyszerre szende és végzetes. Nincs nála nőiesebb.” Ignotus persze tudja, hogy: „Mint ahogy a női ruhákat, a nőemancipációt is a férfiak sokkal jobban, nettebben, pontosabban, lelkiismeretesebben, gyökeresebben, a szálakat jobban elvarrva, a kapcsokat jobban felvarrva, a bélést jobban bevarrva s a gomblyukat jobban kivarrrva tudnák megcsinálni, mint mi, asszonyok. De mi haszna? Csak az a szabadság, amit az ember maga szerzett magának...” (Ignotus: Emma).⁵

Nincs abban semmi meglepő, hogy Ignotus 1893-ban kezd Emma néven publikálni, hiszen a kortárs írók, újságírók gyakran használtak álnevet (nem is egyet). Ignotus fellépése Emma színében eleinte nem egyéb a szokásos bújócskánál, maszkos játéknál. Igaz pikánsabb, meghökkentőbb, de egy a sok közül. Talán maga az ötlet sem Ignotustól származott, hanem a Hét főszerkesztőjétől és kiadójától, Kiss Józseftől, aki tudta, hogy a lap egyetlen biztos olvasóközönségre számíthat minden körülmények között: a hölgytársadalomra. Ignotus éveken át rendszeresen írta Emma asszony leveleit. Írt az unalomról, a jó modorról, a fürdőhelyek eleganciájáról, a vendéglátás tudományáról, színházi és irodalmi élményeiről, színek, hangok iránti vonzalmairól, titkos hangulatairól, a női emancipációról, a férfiak kegyetlenségéről, a leányimnáziumról, az öregedés kínjairól.

Ignotus kilép nemének keretei közül, elhagyja személyiségét. Így írt erről Kardos Péter: „Miért érezheti azt, hogy tulajdonmagát akkor teljesíti ki, ha elveszíti, ha átfordítja saját ellentétébe? Mindez sok szálon összefügg azzal a jelenséggel, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchia kutatói fin de siècle azonosságzavarnak szoktak nevezni: a liberális személyiség identitás-zavarának.” (Ignotus: E. i. m. 23-24.) Pók Lajos ír érdekesen a monarchiáról Bécs 1900 című munkájában. Bécset az illúziók és szorongások városának nevezi, a birodalomról, mint lehetetlen államról ír, ahol az értelmiség keresi identitását, s közben a polgárság egy új világot hoz létre.⁶

Ignotus leveleiben megteremtette Emma teljes társadalmi miliójét. Egy harmincas évében járó, pesti, középosztálybeli polgárasszony portréját rajzolta magára az író, aki nem dolgozik, kitarthat, vállalja viszont a háztartás minden nyűgét. A feminista alaptétele, hogy a nő ember, alapvető követelése, hogy a nő – ember lehessen. Ignotus persze tudja, hogy megfelelő anyagiak híján a nő nem lehet ember, tehát a nőnek is dolgoznia kell, ehhez pedig meg kell, hogy nyíljanak az iskolák, egyetemek kapui a nők előtt is. Az író szenvedélyesen harcolt a nők politikai nagykorúsításáért. Így írt: „Képviselők lenni nem azért akarunk, hogy férfiasdit játszunk, hanem hogy törvényt hozunk az ellen a férfimoral ellen, amely félti a deák ifiurakat a boncolóasztal mellett való asszonyi társaságtól, de nem félti őket ugyanilyen találkozástól este kilenc után a Grabenen meg, a Kärnthner-ringen.” (Ignotus: E. i. m. 23-24.)

Ez bizony más hang és stílus a korábban megszokott férfi hangoknál, hiszen ekkoriban még szabadon terjeszthettek olyasfajta nézeteket, mint a kriminológus Lombroso, aki szerint „még a normális nő is félig bűnöző lény.” A női jogokért való harcosok között az úttörő: az angol Mary Wollstonecraft volt, aki 1792-ben megírta, A női jogok követelését, a feminizmus alapművét, de még száz évnek kellett eltelnie, amíg 1893-ban a világon elsőként az új-zélandi nők szavazóurnákhoz járulhattak. Nézzünk néhány országot a nők választójoga kivívásának dátumával: Ausztrália: 1902, Finnország: 1906, Dánia: 1915, Szovjetunió: 1917, Nagy-Britannia: 1918 (részleges), Németország: 1918, Magyarország: 1918, Egyesült államok: 1920, Brazília: 1934, Franciaország: 1945, Olaszország: 1945, Japán: 1945, Kína: 1949, Mexikó: 1952, Kenya. 1964, Svájc: 1971, Jordánia: 1982.⁷

Ignotus stílusa más, mint a feministáké: a feministák igyekeztek férfias szakszerűséggel érvelni. Mint Kardos Péter írta: „Egyetlen feminista nem merészelt olyan nőiesen sértődékeny, fölényes, megejtően öntetszelgő sorokat leírni, amilyenekkel Emma levelei tele vannak.” (Ignotus: E. i. m. 24-25.)

Emma (Ignotus) hisz abban, hogy az anyagilag függetlenedett alkotó munkát végző s ebből – nem is akárhogyan – megélt nő az anyagilag szintén független s ugyancsak alkotó mun-

kát végző férfival meg tud majd állapodni kettejük viszonyának új formájában, s ez nem sérti majd sem anyagi érdekeiket, sem gyermekeik szabad fejlődését: „Nem félttem sem az erkölcsöt, sem a családot, még a házasságot sem attól, ha majd nem a nagyságos főnök és kitartó úr diktál erkölcsöt a dolgos nő számára, hanem egyforma jogú emberek közös érdekekkel állapodnak meg abban, hogy mi az erkölcs, és mi a tisztesség.” (Ignotus: E. i. m. 29.)

Nézzük meg Ignotus (Emma) néhány érdekes megállapítását a nők helyzetéről! A Trics-tracs című levélben a következőket olvashatjuk: „A férfiak kívülről egyformák, belülről különbözők, mi, asszonyok toalettejünk alatt mindnyájan egyformák vagyunk. Ezért vagyunk olyan intimitásban a mágnásnékkal és a királyi dámákkal, akiket csak arcképekről ismerünk, és azért foglalkozunk annyit az ő családi ügyeikkel.” (Ignotus: E. i. m. 34.) Levél az unalomról című írásban Emma a regényekről ír: „S a regények... kedves Margit, átkozzuk meg azt a rossz embert, aki a regényírást kitalálta. A regények rontanak meg bennünket, a regények, amelyeknek hősnőivel azonosítjuk magunkat, és valamennyiünk ajkára ráigézik azt a mindig nevetségesen egyforma mondást: Nem, így nem mehet tovább, a fiatalságomat nem hagyhatom így üresen elmúlni, a szépségemet így hiába elhervadni, hadd jöjjön, aminek jönnie kell... de higgye meg, nekem elhiheti, a férfiak mind egyformák, és nem érdemes velük törődni. Ők is, mi is szenzációkat keresünk a szerelemben, valami csodás, különös szívdobogtató és idegrázó dolgot, és végzetre kitűnik, hogy Ő is csak önmagát szereti, én is csak önmagamat... Az élet nevetségesen kicsinyes kötelességek kényszerű láncolata, a világ egy mindig egyforma színpad százszor megunt s erősen megkopott dekorációkkal...” (Ignotus: E. i. m. 49-50.) Lyányok a bőrzén című levél a nők helyzetét ábrázolja: „A nő azt kiáltja: ember akarok lenni, a férfinak társa az életben s társa a munkában!... S ezzel a nagyságos főnök úr elkergeti a levelezőjét, s odaültet helyébe egy kisasszonyt, akik kétszer annyi ideig dolgoztak, feleannyit fizet neki... az asszony olyan olcsón dolgozik, hogy a masina olaja is többbe kerül... ezek az ostoba munkás-asszonyok maguk rontják meg az apjuk, az uruk meg a fiaik munkabéréit... fonszámra mérnek ki bennünket a piacon, olcsó áron, mint a harmadrendű húst, telegráfnál, telefonnál és írógép előtt... nemcsak a munkálkodó férfi él rabságban.” (Ignotus: E. i. m. 67-73.) Levél a Hétről az amerikai nőről szól: „De az american girl? Ez az üresfejű és taplósznű teremtés, aki a rocking chairban ástja végig életét... Az amerikai nő nem szabad ember, hanem dédelgetett rabnő, odaliskja és Pompadourja egy betyártársadalomnak... az értéke nem belső érték, mint az aranyé, hanem ritkaságbeli, mint hajdan az alumíniumé...” (Ignotus: E. i. m. 81-87) Üzenetek című levelében a harmincas szüfrazettek stílusában ír Emma, (akik botrányokat rendeztek, kirakatiúvegeket törtek be, esernyővel és kutyakorbáccsal verekedtek – nő létükre): „Higgye meg, kedvesem, agyon kéne verni a férfiakat, s már rég agyon is vertük volna Őket, ha véletlenül oly unalmas nem volna nélkülük az élet. De amit ők „férfias elméről” vagy „férfiúnak is becsületére váló intelligenciáról” mondanak, az a legimpertinensebb arrogancia.” (Ignotus: E. i. m. 101.) Az Erkölcsös levélben Emma mai problémákról is beszél: „Az erkölcsöt nem lehet törvényekkel szabályozni... talpig kivágott hölgyeknek a fotográfiáit nem muszájna anzikkártyákon árulni. De fölösleges a rendőrségnek ebbe beleszólni; sokkal jobban megteszi a jó ízlés és a konkurencia... mikor is a szemlélő így szól: „ejnye, de csúnya ez a szegény asszonyszemély, hogy jutott ennek eszébe, így vetetni le magát!” (Ignotus: E. i. m. 111-117.) Levél asszonyokról meg professzorokról írásban olvashatunk Rosa Luxemburgról: „... van egy kedvencem... Rosa Luxemburgnak hívják, dühös szocialista, de a szocialisták még dühösebbek rá, mert gyűléseiken majd megpukkasztja a nagyságos urakat – mert minden férfi nagyságos úr, ha szocialista is.,, (Ignotus: E. i. m. 126.)

A Levél iskolai dolgokról című írásban Emma a kor iskoláját vizsgálja nagyítóval. Bírálja a kor társadalomtudományi, pedagógiai társaságait, a kor kérdőívét. Mint anyának nincs jó véleménye a kor oktatási intézményeiről. Kislánya: „Este, ha hazahozzák, rajtunk tölti ki mérget, s mi reggel beizenünk az iskolába, hogy csináljanak vele valamit odabenn, mert mi itthon

nem bírunk vele. Másnap visszajön az izenet, hogy csináljunk mi vele valamit itthon, mert ők odabenn nem bírnak vele. Az iskola tanít, nevelni tessék a családnak.” A kisfiúval is gondok vannak: „... hazajön az iskolából, és lecsapja két hónaljra való könyvcsomóját. Kárörvendezve néz rám, s a hatást lesve szól hozzám: „Mici, holnapra számtanfeladatod van; csinálja meg. Aztán latin is van; segítsen. És térképet kell rajzolni a vármegyékről, és ásványokat kell csinálni kártyapapírból. Mára megint nem megyünk sétálni! De mennyire nem! Este... A gyerekek eldől a fáradtságától, én is. Szerencse, hogy már négyéves korában tudott franciául meg németül, mert most már nem érne rá megtanulni. De legalább hegedülni szeretném taníttatni, határozottan van tehetsége a zenére. Tornáznia is kellene; télen korcsolyáznia, nyár felé úsznia és teniszeznie. Nem jutunk hozzá, se ő, se én. Elmegyek a szülői értekezletre, és elpanaszodom a tanároknak. Higgyék meg ekkora embernek elég napi öt óra munkaidő. Azonfelül tanulnia is kéne egyet-mást, amit az iskolában nem tanítanak, vagy úgy tanítanak, hogy nem ért semmit. Például angolul. Például gyorsírást. Az iskolai dolgokat miért nem tanulják meg az iskolában? A tanár urak vállat vonnak. Művelt, okos, kedves, derék, értelmes és jó emberek, és vállat vonnak. Az iskola nem arra való, hogy tanítson, csak hogy megtanítsa gondolkodni.” A gyermekek, akik középiskolába jártak, olyan műveletlenek, mint anyjuk, aki nem járt középiskolába: Az iskolában ezek megtanultak mindent, de nem tanultak. Én még egyáltalán nem találkoztam senkivel, sem férfival, sem nővel, akit az iskola egyébre tanított volna, mint tantárgyakra. A lányok közül úgy, mint azelőtt, az a művelt, aki értelmes és sokat olvas, és megtanult egy-két modern nyelven is. Amit a középiskolában tanulnak, az ezen csak a sallang... Amit én az életben szükségeset és hasznosat tudok, sőt azt is, ami kevés igazi műveltségem van, az iskolán kívül tanultam meg, vagy mióta már nem járok iskolába. S a férfiak még sokkal inkább így vannak... A lematurált lányoknak és fiúknak, amennyire én ismerem őket, sejtelmük sincs... zenéről, művészetről, a világ történelmi fejlődéséről és filozófiai összefüggéseiről, ami ugyebár a művelt embert teszi.” Az a műveltség, amit az iskola ad, az életben használhatatlan: „... az élet gyakorlati dolgaiban szánalmasan tudatlanok, s ezért van az, hogy akármeilyik műveletlen gseftember és boltosasszony lefőzi őket az ő kávéházi vagy piaci rutinjával... a mi latinul tanuló fiainknak és lányainknak sejtelmük sincs arról, hogy a rómaiak emberek voltak, hogy a római politika éppúgy politika volt, mint az angol politika, s a római irodalom éppúgy irodalom, mint a francia... A latin nyelv, irodalom és történelem tanítása után a lematurált gyerekek emlékezetének sarkában élettelenül húzódik meg egy csomó idealizált és portól belepett gipszszobor, mely semmi összefüggésben nincs az ő műveltségével és világnézetével.” Emma a bírálathoz tovább lép, feladatokat is megfogalmaz. Fontosnak tartja, hogy az ifjú egy sor praktikus ismerettel rendelkezzen, ezeket 18 éves koráig kell megszereznie, hiszen nálunk az „emberek túlnyomó többségének hamar kenyérkeresőnek kell lennie.” Figyelembe kell venni: „hogy ezek az esztendők éppen a testi fejlődés esztendei, melyet nem szabad megzavarni és túlterhelni, ha százszor műveletlen is marad a lélek.” Az író meggyőződése, hogy a középiskola tantervét és tanítási módszerét a kor igényeihez kell alakítani, mert különben: „a középiskolának nincs joga a mi gyerekeink életének legdrágább, visszahozhatatlan és többé nem pótolható életesztendeit napi öt óra tanítási idővel s azon felül napi két-három-négy óra otthoni magolással úgy lefoglalnia, hogy nem érnek rá az életben szükségeset megtanulni, ügyességben, élelmességben és testi fejlődésben kiépülni.” Emma szerint: „... jogunk van azt követelni, hogy az iskola ehhez a világhoz alkalmazkodjék, s a gyerekeink, ha kikerülnek belőle, e világbeli s e világra való emberek legyenek.” (Ignotus: E. i. m. 228-236.)

Ignotus sorai a Méla akkordokban gyermekszeretetét bizonyítják: „Nézze: mily gyönyörűek, kedvesek, épek és szépek a gyerekek!... S a felnőttek mily göthösek, rosszak, csúnyák és buták! Mily szépek, mily teljesek a fiatal tehetségek; s mi lesz belőlük néhány év lefolytán!” (Ignotus: E. i. m. 246.)

Levél a gyermeki dolgokról írásában ma is aktuális megállapítás található: „... tanítani játszva kell a gyereket, de játék közben nem szabad tanítani.” Nagyon fontos, hogy a versek, a mesék a gyermekek nyelvén szóljanak: „azért pukkadozok mindig mérgemben, mikor gyerekverseket s gyermekmeséket abból a szempontból hallok bírálni, hogy szamárságok s értelmetlenségek vannak bennük... A gyermekversnek igenis csacsiságnak, kedves csacsiságnak kell lennie; ami kevés értelem van benne, annak a kis gyerekvilág legközönségesebb dolgaira, eseményeire és érzéseire kell szorítkoznia – a fő bennük a pattogó ritmus, a csattanó rím... ez a gagyogás és az értelmetlen csilingelés üdíti, mulattatja; felfrissítve teszi rugalmassá a kis elméjét.” Emma ír a gyerekek igazságérzetéről: „nem nyugszik meg olyan történetben, ahol a kisgyerekek nem követtek el semmi rosszat, mégis megeszi őket a farkas”, a kicsik sajátos világlátásáról: „a Jézuska fából van, és be van festve, és nem hall semmit”, „a vendég olyan ember, aki nem lakik nálunk, és szép ruha van rajta.” (Ignotus: E. i. m. 258-264.)

Levél a nők gazdasági helyzetéről írásában Emma bemutatja Mrs. Perkins-Gilmannak A nő gazdasági helyzetéről írott könyvét, melyet Schwimmer Rózsa fordított magyarra. Ignotus szerint Mrs. Perkins könyvének ereje nem tudományos részeiben van, hanem gyakorlati megfigyeléseiben. Például ilyenekben: „Nekem ne kotyogjanak bele a doktorok, hogyan neveljem gyerekeimet – kiáltott fel méltatlankodva egy nagysága – én már hét gyereket tettemtem el!” Ignotus ezt így kommentálja: „Ez borzasztó vicc, és nem is vicc; Mrs. Perkins idézi könyvében, és ez az idézete többet ér, mert többet világít meg a legmélyebb zoológiai és biológiai fejtegetésnél.” (Ignotus: E. i. m. 271-277.)

Levél Mariska húgomhoz is azt bizonyítja, hogy Ignotusnak volt érzéke a neveléshez: „A nevelés ott kezdődik, ahol nemcsak ismereteket adhatok a gyermeknek, hanem módomban is áll az életbe teendő első lépésénél kalauzolni, s az élet káraitól megóvnom addig, amíg ezek elviselésére gyenge.” (Ignotus: E. i. m. 283.)

A magyar irodalom számolatlanul tartogat meglepetéseket. Elfeledett vagy föl sem fedezett csemegéket, ezek közé tartozik Ignotus: Emma asszony levelei című munkája is. Ignotust a szakirodalom irodalomszervezőként, kritikusként tartja elsősorban számon, pedig említett munkája mesteri szépírói munka; tele ma is aktuális pedagógiai gondolatokkal, s így széles körképet fest kora polgári gondolkodásmódjáról, miközben az olvasó előtt egy valóban karakterisztikus, sokoldalúan ábrázolt nőalak bontakozik ki. Ignotus vérbeli pedagógus lehetett volna. Újságíróként ő is hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon 1918-ban bevezették a nők számára a választójogot, s ezzel olyan országokat előztünk meg, mint az Egyesült Államok, Franciaország, Olaszország, Svájc stb.

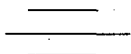
Az olvasó a cikk végén Bodnár Györgynek ad igazat. Írásai alapján Ignotus nem felületes, önző, elvtelen újságíró, hanem művelt, olvasott, korát ismerő szimpatikus ember. Az utókor sem a nevét, sem a munkásságát nem fogja elfelejteni.

Konfeld Móric (a Nyugat egyik patronusa) írta a folyóirat íróiról és költőiről: „Egységük csak hazafiúi és emberi aggodalom volt a nemzet sorsát illetőleg. Mindegyik más és más hangban dalolt, de ebben akárhogy is különböztek, (műveikben) megszólalt... a nemzet vágyódása egy új, egy emberségében magasabb rendű magyar világ után. Ennek a remélt új világnak az idealizmustól egészen a materializmusig terjed a skálája... Bámultam s szerettem őket.”⁸

Ignotus mintát ad a mai női magazinok írónak, sorait a mai oktatásügyi szakemberek, pedagógusok is olvashatják, gondolatai a mának is szólnak. Ignotus nem ismeretlen, s nem rang nélküli a magyar irodalomban, s mint a sorai bizonyítják a pedagógiában sem.

IRODALOM

1. Babits Mihály: Timár Virgil fia. Kártyavár. Palatinus Kiadó, 1997. (Benne: Bodnár György utószava 426-436.)
2. Magyar Életrajzi Lexikon II. Akadémiai Kiadó, Bp. 1969. 768-769. és Ki kicsoda az irodalomban? Dunakanyar 2000, Bp. 2000. 136-137. alapján
3. Pintér Jenő: A magyar irodalom története. Franklin Társulat, Bp. 1928. 95.
4. Nemeskürty István: A magyar irodalom története II. Akadémiai Kiadó, Bp. 1993. 660-667. és 750-751.; A magyar irodalom története Szerk.: Béládi M. és Bodnár Gy. Gondolat Bp. 1967. 37.
5. Ignotus: Emma asszony levelei. Magvető Kiadó, Bp. 1985. (Benne Kardos Péter előszava) 7.
6. Pók Lajos: Bécs 1900 Helikon Kiadó, Bp. 1989.
7. Cesare Lombroso: Lángész és örültség. Lazi, Szeged, 1998. és Mörk Leonora: A mi XX. Századunk. Nők Lapja, 200/11. 38-39.
8. Konfeld Móric: Trianontól Trianonig. (Tanulmányok, dokumentumok) Közreadja: Széchenyi Ágnes. Corvina, 2006. (Benne Széchenyi Ágnes tanulmánya)

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépel”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfelelőzéséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azoktól a szerzőktől, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, számítógéppel írt kéziratot kérünk lemezen és nyomtatva is.

Nagyon fontos, hogy külön lapra írják föl *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószámot lakcímüket*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk. Szerkesztőségünkönél is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem őrünk meg és nem is küldünk vissza.